

Opinnäytetyö (AMK)

Medianomi, mainonnan suunnittelu

2021

Marika Korpela

RUNOKIRJAN VISUAALISET ELEMENTIT

– Mistä koostuu onnistunut omakustanteinen
runoteos?

Marika Korpela

RUNOKIRJAN VISUAALISET ELEMENTIT

- Mistä koostuu onnistunut omakustanteinen runoteos?

Tämä opinnäytetyö käsittelee omakustanteisen runokirjan suunnittelua ja tutkii runoteoksen eri elementtejä. Onnistuneeseen runokirjaan vaikuttaa moni tekijä ja tässä työssä käsitellään osaa niistä.

Työssä tutkitaan yleisesti runokirjallisuutta ja lyhyesti kirjanpainamisen historiaa. Lisäksi työssä pohditaan onnistumisen mittausta ja käsitellään runoteoksen visuaalisia elementtejä. Visuaalisiin elementteihin kuuluu esimerkiksi typografiset ratkaisut ja kansikuvituksen merkityksellisyys. Julkaisuprosesseja käydään läpi lyhyesti omakustantamisen näkökulmasta, luvussa 4. Pääpainotus tässä työssä on visuaalisessa suunnittelussa.

Tutkielman apuna käytetään julkaisujen tekemisestä ja graafisesta suunnittelusta kertovaa lähdekirjallisuutta. Tutkimusmenetelmänä vertaillaan vertailuanalyysin avulla runoteoksia kartoittamaan runokirjojen yleistä tilannetta Suomessa.

Opinnäytetyön osana käsitellään työn alla olevaa runokirjaa, joka koostuu isoäitini runoista. Kirjallisen osion tavoitteena on saada tietoa omakustanteen tekemisestä ja kerätä inspiraatiota kirjan suunnitteluun. Tämä opinnäytetyö voi toimia apuna omakustanteisen runokirjan suunnittelijalle tai aiheesta kiinnostuneille.

Runoteoksen onnistumiselle ei ole olemassa yhtä kaavaa tai oikoreittiä. Visuaaliset elementit tukevat teoksen sisältöä ja yhdessä niistä on tavoiteltavaa tehdä tasapainoinen kokonaisuus.

ASIASANAT:

Graafinen suunnittelu, omakustanne, runo

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Film and Media, Advertising Design

2021 | 33 pages

Marika Korpela

THE VISUAL ELEMENTS OF A POETRY BOOK

- What does a successful self-published poetry book consist of?

This thesis deals with designing a self-published poetry book and examines the different elements of books of poetry. Many factors play a role in whether a poetry book becomes successful, and this thesis discusses some of those factors.

I will analyze poetry in general and briefly review the history of printing, as well. In addition, I will discuss how success can be measured and consider poetry books' visual elements, such as typographic choices and the significance of the cover illustration. In Chapter 4, the publishing process will be discussed from the perspective of self-publishing. The main emphasis of the thesis is placed on graphic design.

As source materials I will be using literature on book publishing and graphic design. Poetic works will be compared by using the method of benchmarking to investigate the current state of poetry books in Finland.

As part of the thesis, I will discuss a poetry book which is in the making, consisting of poems written by my grandmother. The aim of the written section is to explore the process of self-publishing and gather inspiration for the design of the poetry book. This thesis may be helpful for those planning to self-publish a poetry book or those simply interested in the topic.

No single model can guarantee the success of a poetry book, and there are no shortcuts to success. The visual elements of a book support the contents, and together the two should form a well-balanced piece of art.

KEYWORDS:

Graphic design, self-publishing, poem

SISÄLTÖ

SANASTO	6
1 JOHDANTO	7
2 RUNOJA SUOMESTA	10
2.1 Henkilörunouden lyhyt historiikki	10
2.2 Suomalaista runoutta	12
2.3 Onnistumisen mittari	19
3 RUNOTEOKSEN VISUAALISET ELEMENTIT	21
3.1 Runokirjan yleiset piirteet	22
3.2 Kannot	23
3.3 Typografia	24
3.4 Kuvitus	28
3.5 Taitto ja tyhjä tila	28
4 RUNOKIRJAN JULKAISUPROSESSIT	30
5 LOPUKSI	32
LÄHTEET	34

KUVAT

Kuva 1. Pietari Hansonin suunnittelemat sarjaornamentit (Melander 1960, 83).	11
Kuva 2. Henrich Tripsin ja Johanna de Geerin häihin tehty onnitteluruno v. 1646 (Melander 1960, 73).	11
Kuva 3. Omantunnon asioita (Suomen kirjataiteen komitea 2021).	13
Kuva 4. Uutisia! (Suomen kirjataiteen komitea 2021).	14
Kuva 5. Mellanblad (Suomen kirjataiteen komitea 2021).	15
Kuva 6. Suomalaisten omakustantajien kirjoittamisen motivaation jakautuminen (Books On Demand 2020).	17
Kuva 7. Susinukke Kosolan omakustannettu mysteerinen teos, <i>Varisto</i> (susinukke.fi).	18
Kuva 8. Juha Siron kuvaruno (nokturno.fi 2017).	21
Kuva 9. Suomen kauneimmat kirjat -kilpailun palkittuja kansikuvituksia (Suomen kauneimmat kirjat 2021).	24
Kuva 10. Renesanssiantiikvoja, Adobe Garamond, Minion ja Palatino.	25
Kuva 11. Siirtymäkauden antiikvoja, ITC New Baskerville, Caslon ja Times New Roman.	25
Kuva 12. Uusiantiikvoja, Bodoni ja Linotype Didot.	25
Kuva 13. Isoäitini runo, otsikossa kirjaintyyppinä päätteetön Gill Sans ja leipätekstinä päätteellinen renesanssiantiikva Adobe Garamond.	26
Kuva 14. Erilasia typografisia tyyllittelykeinoja.	27
Kuva 15. Tyhjän tilan hyödyntämistä.	29

SANASTO

Typografia	Tekstin painoasu (Itkonen 2004a).
Omakustanne	Painettu teos, jonka kaikki osiot toteutetaan lähtökohtaisesti itse, tai ainakin ne kustannetaan itse (Savola 214).
Kirjaintyyppi	Typografinen merkistö, fontti (Itkonen 2004b).

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on tutkia, kuinka omakustanteisesta runokirjasta saadaan visuaalisesti onnistunut. Puran kirjan visuaaliset elementit pienempiin osiin ja tarkastelen niitä tarkemmin. Tutkielmassani on tarkoitus saada selville, mistä koostuu onnistunut runokirja ja miten ja kuka määrittelee onnistumisen. Selvityksessä käytän apuna esimerkiksi graafisen suunnittelun lähdekirjallisuutta. Lisäksi analysoin Suomen kaunein kirja -kilpailun tuloksia ja vertailen valitsemiani runoteoksia vertailuanalyysin eli benchmarkingin keinoin.

Tutkielmani aihe lähti isoäitini toiveesta tehdä hänen runoistaan kirja. Huomasin kirjallisuusalan monimutkaisuuden ja halusin selvittää, kuinka yksityishenkilö pystyy luomaan kauniin teoksen ilman, että se leimataan huonomaineiseksi omakustanneteokseksi. Omakustanteiden huono maine saattaa johtua alan monipuolisuudesta, kenellä vain on mahdollisuus julkaista oma teos, ilman minkäänlaista pohjatietoa aiheeseen. Omat opintoni keskittyvät visuaaliseen suunnitteluun ja pidän kauniista lopputuloksesta, joten tuntui luonnolliselta pohtia runokirjan tekemistä visuaalisen suunnittelun näkökulmasta. Tutkielma toimii minulle inspiraationa kirjan suunnittelussa ja antaa pohjaa suunnittelutyöhön. Pysin tutkimuksessa nostamaan esiin runokirjalle tyypillisiä ominaisuuksia, jotka auttavat onnistuneen kokonaisuuden hahmottamisessa. Tutkielman rajallisuuden vuoksi en käsittele painoteknisiä ominaisuuksia, enkä materiaalivalintoja kovin laajasti. Omakustanteen tekijän on kuitenkin hyvä tiedostaa, mitä kaikkea kirjan painamiseen kuuluu ja mitä kaikkea on mahdollista tehdä eri tekniikoilla. Painotaloista on mahdollista saada paperinäytteitä ja painotalojen asiantuntijoiden kanssa keskustelemalla löytyy varmasti kuhunkin teokseen sopivat materiaalit ja oikeat painotekniikat.

Minua kiinnostaa erityisesti löydäkö runokirjan visuaalisen suunnittelun teoriassa onnistumisen kaavaa, jota noudattamalla teoksesta kuin teoksesta tulisi onnistunut. Onnistuminen on subjektiivinen käsitys, mutta pystyykö onnistumista silti mittaamaan? Onko työ silloin onnistunut, jos se noudattaa kaikkia graafisen alan sääntöjämme? Onko tärkeää, että kirja myy paljon vai menestys kilpailuissa? Entä milloin omakustanne on visuaalisesti onnistunut? Ovatko omakustanteen tavoitteet alhaisemmat kuin kustannussopimuksen alaisilla teoksilla? Huomaako kirjan ulkoasusta onko se omakustanne?

Haluan tässä tutkielmassa nostaa esille omakustanteisia teoksia ja vertailla niitä kustannettuihin teoksiin. Minua kiinnostaa pätevätkö omakustanteisiin samat säännöt kuin kustannettuihin teoksiin. Omakustanteita saatetaan tehdä monista eri syistä ja niiden takana ei välttämättä ole edes graafista suunnittelijaa, mikä on varmasti yksi syy omakustanteiden huonoon maineeseen. Yritän tässä työssä kuitenkin löytää malleja töistä, joita on esimerkiksi painettu vain pienempi erä, pienemmälle yleisölle, eikä graafista suunnittelua ole budjettisyistä unohdettu. On kuitenkin hyvä huomioida, että omakustanteita tehdään paljon ja joukkoon mahtuu erilaisia teoksia.

Opinnäytetyöni koostuu eri osioista, joista kukin kertoo runokirjan suunnittelussa tarpeellisesta osa-alueesta. Luvussa 2 käsittelen runoutta eri näkökulmista. Tuon palan historiaa barokin vuosisadalta asti, tutkin millaisia teoksia Suomessa tehdään ja selvitän miten teosten onnistumista mitataan.

Luvussa 3 perehdyn runokirjan visuaalisen suunnitteluun ja analysoin kirjan eri elementtejä. Tutkin lisäksi runokirjojen kansikuvituksia ja pohdin, millainen merkitys kannella on kaunokirjallisessa teoksessa. Kuinka paljon on hyvä paljastaa teoksen sisällöstä jo kannessa? Miten kannen saa erottumaan massasta, niin että uskollisuus omalle genrelle säilyy? Vertailuanalyysin avulla analysoin runokirjojen kansikuvia valitsemistani runoteoksista. Kirjan typografisia ratkaisuja käsittelen typografian teorian ja esimerkkien avulla. Tässä luvussa käyn läpi myös kirjaintyyppin valintaa ja pohdin tyhjän tilan merkitystä taitossa. Lisäksi selvitän, onko kuvitus tarpeen runoteoksissa. Rajaako kuvitus liikaa tekstiä vai saako kuvituksen kautta jopa runoihin uutta näkökulmaa? Kertooko kuvat enemmän kuin teksti?

Luku 4 keskittyy kirjan eri julkaisuprosesseihin. Käyn läpi lyhyesti eri kustannusprosesseja ja vertailen niitä keskenään. Avaan omakustannusprosessia ja esittelen erilaisia kirjojen julkaisumuotoja. Pohdin lisäksi, onko omakustanteilla yhtenäiset mahdollisuudet menestykseen kuin kustannussopimuksen alaisuudessa olevilla teoksilla. Mitä menestyminen edellyttää?

Lopuksi luvussa 5 kokoan yhteen opinnäytetyössäni selvinneitä keskeisiä asioita ja pohdin, onko onnistumiselle olemassa kaavaa. Käyn läpi omaa oppimisprosessiani ja pohdin millaisia taitoja omakustanteen tekijä tarvitsee.

Käytän tutkimukseni lähteenä julkaisujen tekemisestä ja graafiseen suunnitteluun liittyvää aineistoa, kuten esimerkiksi Markus Itkosen *Typografian käsikirja* (2004) ja Jorma Hinkan *Graafisen suunnittelijan toinen kieli ja muita kirjoituksia* (2012). Lisäksi

Suomen kauneimmat kirjat -kilpailu antaa minulle selkeää tietoa alan huipuista. Tutkimusmenetelmiini kuuluu lisäksi vertailuanalyysi, jonka avulla pystyn vertailemaan teosten yhtenäisyyksiä ja eroavaisuuksia. Vertailuanalyysi on toimiva tutkimusmenetelmä, kun tarkoituksena on selvittää tietyn alan toimintatapoja ja -malleja. Opinnäytetyöni tavoitteena on luoda asiantunteva katsaus runokirjojen visuaaliseen suunnittelun vaiheisiin ja siten olla apuna esimerkiksi runokirjan tekijöille tai aiheesta kiinnostuneille.

2 RUNOJA SUOMESTA

Runouden juuret ovat jo antiikin Kreikassa, jossa runoja esitettiin enimmäkseen lausumalla. Sitten runous on muuttanut muotoaan ja se on kehittynyt moneen eri suuntaan. Runouden käsite on laaja, ja nykyaikana onkin vaikea määritellä, mikä kaikki luokitellaan runoudeksi. Helsingin yliopiston kirjallisuuden professori Vesa Haapala määrittää runouden olevan ihmisten ajatuksia ja mielentilan kuvauksia, jotka on tiivistetty kompaktimpaan muotoon (Vairimaa 2021). Musiikki on hyvä esimerkki runouden kehittämisestä; laulujen sanoitukset ovat yksi runouden muoto. Kuitenkin kirjallinen runous on mielestäni yhtä tärkeää ja se kertoo omalla tavallaan ajankuvaa. Painettu teksti jää jälkeemme ja kirjan sivuille väistämättä heijastuu yhteiskunnassamme vallitsevia aiheita.

2.1 Henkilörunouden lyhyt historiikki

Suomessa 1500- ja 1600-luvulla juhlistettiin merkkitapahtumia tai muistotilaisuuksia runojen muodossa. Tätä kutsutaan henkilörunoudeksi. Runot olivat erityisesti muodissa akateemisissa piireissä ja enemmän oppineilta pyydettiin erilaisia kirjoituksia runojen muodossa. Oli myös hyvin tyypillistä, että runoja vain lausuttiin, koska kaikkien ei ollut mahdollista painattaa omia tekstejään. Visuaalisesti paperille päätyneet runot olivat tyyliltään hyvin koristeellisia ja niitä koristeltiin erilaisin koukeroin ja kuvoin, jotka oltiin saatettu piirtää ensin käsin. Myöhemmin erilaiset painotekniikat monipuolistivat kuviointia. (Melander 1960, 3-6.)

Ensimmäisen Suomen kirjanpainajan Pietari Waldin saapumista Turkuun kesällä 1642 voidaan pitää varmasti yhtenä merkkipaaluna Suomalaisen typografian kehittymisen kannalta. Kesti kuitenkin kauan ennen kuin kirjanpainajien ala oikeasti kehittyi, koska ala vaatii ammattitaitoa, mitä Suomessa ei ollut. (Melander 1960, 47, 55.)

1600- ja 1700-luvulla typografisia ratkaisuja alettiin tehdä enemmän ja jopa lähdettiin leikittelemään tekstin asettelun kanssa. Ei ollut ollenkaan tavatonta, että painetun runon ensimmäinen sivu oli erittäin koristeellinen ja eri kirjaintyypppejä ja tyylejä oltiin käytetty vuorotellen. Tekstiä rajattiin myös erilaisin ornamentein (Kuva1). Tyypillisesti sivut olivat erittäin täysiä, eikä tyhjää tilaa hyödynnetty. Runojen muodoilla leikeltiin myös paljon;

labyrinttimaiset ja eri muotoon asetellut runot (Kuva 2) olivat erittäin tyypillisiä 1600-luvulla. (Melander 1960, 11-19, 74-83.)

Kuva 1. Pietari Hansonin suunnittelemat sarjaornamentit (Melander 1960, 83).

1600-luvun ajan runoissa on nähtävillä trendien vaikutus. Kun jotain uutta tuli saataville, sitä ylikäytettiin ja vietiin äärimmäisyyksiin. Saatettiin jopa unohtaa alkuperäisen tekstin tarkoitus. Uuden tekniikan avulla leikiteltiin vain, koska se oli uutta ja ihmeellistä.

Kuva 2. Henrich Tripsin ja Johanna de Geerin häihin tehty onnitteluruno v. 1646 (Melander 1960, 73).

Kun historiassa tullaan vähän lähemmäs meidän aikaamme, on huomattavaa, että tekniikka on kehittynyt valtavasti, mutta silti runojen käyttötilanteet saattavat olla vielä täysin samat kuin 400 vuotta sitten. Paljon on myös muuttunut. 1600-luvun ja 2000-luvun väliin mahtuu esimerkiksi runojen typografisesta ulkonäöstä vastannut latojen

ammattiryhmä, jota nykyään ei ole edes olemassa. Latojien ammatti katosi jo 1900-luvun puolessavälissä, mutta silti heillä on ollut suuri vaikutus typografian kehityksessä (Hinkka 2012, 16). Latojat asettelivat typografiset merkit yhteistyössä graafisen suunnittelijan kanssa. Nykyään typografisesta asettelusta vastaa graafinen suunnittelija tietokonetta hyödyntäen. Ennen, vain rahakkailta oli varaa tehdä painatus, kun taas tänä päivänä huomattavasti suuremmalla osalla on varaa tuottaa erilaisia julkaisuja. Kirjan painaminen on kuitenkin edelleen hintavaa – varsinkin jos halutaan käyttää erikoisempia painotekniikoita.

2.2 Suomalaista runoutta

Runous on jo kauan ollut Suomessa osa kulttuuria, ja meiltä löytyykin monia tunnettuja runoilijoita, jotka jokainen tietää: Johan Ludvig Runeberg, Eino Leino ja Elias Lönnrot. Nykyajan runoilijoita on hankalampi nimetä — ainakin asiaan perehtymättömän. Runous ei ole enää koko kansaa liikuttava asia. Kenen vain on mahdollista julkaista omia teoksiaan, mutta on kuitenkin huomattavasti hankalampaa lyödä läpi tuhansien muiden teosten joukosta.

Kirjallisuusalaa tuntuvat dominoivan suuret kustantajat, ja pienemmät toimijat sinnittelevät alalla (Puukka 2018). Mielestäni taidemuotona runoutta ei arvosteta paljon. Arvioisin tämän johtuvan ylipäätään ihmisten käyttäytymismallien muutoksesta; ei välttämättä lueta tekstejä enää niin paljon ja kaiken tarvitsee olla nopeasti saatavilla. Runous tarvitsee oman aikansa ja sen pariin kuuluu palata pohtimaan, mikä ei tunnu sopivan nykyiseen nopeatempoiseen yhteiskuntaamme.

Ken on meistä kaunein?

Kirjat ja varsinkaan runokirjat eivät välttämättä ole visuaalista ilotulitusta, koska niiden tarkoituksena on välittää mahdollisimman hyvä ja vaivaton lukukokemus. Visualisuus on kuitenkin paljon muutakin kuin kirjaimia painettuna paperille. Suomessa kirjojen visuaalista ilmettä arvioidaan vuosittain järjestettävässä Suomen kauneimmat kirjat - kilpailussa, jonka järjestää Suomen kirjataiteen komitea.

Kilpailussa palkitaan eri genrejen onnistuneita teoksia. Lisäksi onnistuneista kansista on oma kategoriansa ja yhdelle teokselle annetaan Kirjataiteen vuoden kaunein kirja -

arvonimi. Komitean jäseniä ovat esimerkiksi Aalto yliopisto, Grafia ry, Kansalliskirjasto ja Kuvittajat ry. Näistä jäsenistä koostetaan vuosittain raati arvioimaan kilpailuun lähetettyjä teoksia. Kirjoja arvioidaan visuaalisesti monesta eri näkökulmasta. Arvioinnin kohteena on typografiset ratkaisut, taitto, tekstin luettavuus, materiaalit ja tuntuma. Tasapainoinen kokonaisuus, luovat ja uudet ideat ovat tärkeitä arviointikriteerejä. Kilpailu on järjestetty vuodesta 1947 lähtien ja kuka vain voi lähettää teoksensa raadin arvioitavaksi. (Suomen kirjataiteen komitea 2021.)

Kuva 3. Omantunnon asioita (Suomen kirjataiteen komitea 2021).

Vilja-Tuulia Huotarinen, Omantunnon asioita

Graafinen suunnittelu: Hilla Semeri

Kauneimmat kirjat 2020

Omantunnon asioita on mielestäni raikas kokonaisuus, kirjan kansikuvitus antaa lupauksen tulevasta. Väljyyttä ja kaunista typografiaa. Kirja on kooltaan hieman neliskanttinen, joka poikkeaa tavallisesta runokirjasta. Kannen kuvitus on hyvin retrohenkinen, joka viittaa runojen teemankin olevan menneisyydessä.

Kauneimmat kirjat -raati arvioi teosta seuraavasti:

Viehättävän runoteoksen visuaalisessa keskiössä on etukannen kauttaaltaan preeglattu kasviaiheinen kuvitus. Se tuo muuten vähäeleiseen teokseen voimakkaan taktiilin ulottuvuuden. Pehmeäkanttinen kirja on kädessä kevyt, ja vaikka se on ehkä sattumaa, sopii se hyvin runoteoksen herkkään tunnelmaan. (Suomen kirjataiteen komitea 2021)

En ihmettele *Omantunnon asioita* -teoksen menestymistä kilpailussa. Teos osoittaa harkittua visuaalista suunnittelua ja typografista tuntemusta. Mielestäni erityisen onnistunutta teoksessa visuaalisuuden ja tekstisisällön yhtenäisyys, molemmat kertovat samaa tarinaa.

Kuva 4. Uutisia! (Suomen kirjataiteen komitea 2021).

Tuija Välipakka, Uutisia!

Graafinen suunnittelu: Elina Warsta / Solmu Design

Kauneimmat kirjat 2018

Uutisia! on heti ensinäkemältä hyvin taiteellinen teos, joka osoittaa esimerkillisesti, kuinka kuvarunous toimii.

Kauneimmat kirjat -raati kommentoi teosta seuraavasti:

Lukijan avatessa kirjan hänet on jo haastettu. Hillityn kannen alta paljastuu kirkas hedelmiä pursuava esilehti. Visuaalisuus on saumaton osa kirjan sisältöä, jossa tekstin muotoilu, emojiit, valokuvat ja kieli nivoutuvat toisiinsa. Muotoihin ladotut runotekstit saavat merkityksiä typografiasta, joka taas tulee ymmärrettäväksi runojen sisällön kautta. Toisiaan ja maailmaa kohti kurottavista fragmenteista syntyy kokonainen ja täysipainoinen taideteos. (Suomen kirjataiteen komitea 2021)

Rohkea kansitaide tukee hyvin kirjan moniulotteisia ja rohkeita typografisia ratkaisuja. *Uutisia!* vaikuttaa kirjalta, joka vaatii pidempää tarkastelua, jotta siitä saa kaiken mahdollisen irti. Teos on visuaalisesti kauniin näköinen ja näyttää uskottavalta runoteokselta.

Kuva 5. Mellanblad (Suomen kirjataiteen komitea 2021).

Heidi Von Wright, Mellanblad

Graafinen suunnittelu: Ulla Donner

Kauneimmat kirjat 2018

*Mellanblad*in kansi on väritykseltään ja asetelultaan tasapainoinen. Runot on aseteltu mielenkiintoisesti keskelle sivua, joka sopii hyvin kapean kirjan tyyppiin. Mielestäni tämä on tyylikäs ja yksinkertainen runokirja, joka on toimiva kokonaisuus.

Kauneimmat kirjat -raati arvioi teosta:

Pienen ihastuttavan runokirjan kaikki osa-alueet ovat tasapainossa. Typografia on harmonisen ilmava, ja paperin kellertävä sävy virittyy kauniisti kannen värimaailman kanssa. Menneitä vuosikymmeniä henkivä kansi viehättää nostalgisella ja taiten tyyllitellyllä kuvituksellaan. (Suomen kirjataiteen komitea 2021)

Suomen kauneimmat kirjat -kilpailussa palkittuja teoksia yhdistää monikin asia. Nämä runoteokset ovat erityisen hyvin onnistuneita kokonaisuuksia. Kirjan tuntuma on yhtä tärkeä ominaisuus, kuin sen sisältökin. Mielestäni palkitut teokset olivat tyylipuhtaita suorituksia ja antoivat minulle käsityksen, miltä hyvä ja onnistunut runokirja näyttää. Nämä teokset kuvaavat hyvin tämän päivän runokirjojen laatua ja asettaa mielestäni tason Suomen runoudelle, visuaalisesta näkökulmasta katsottuna.

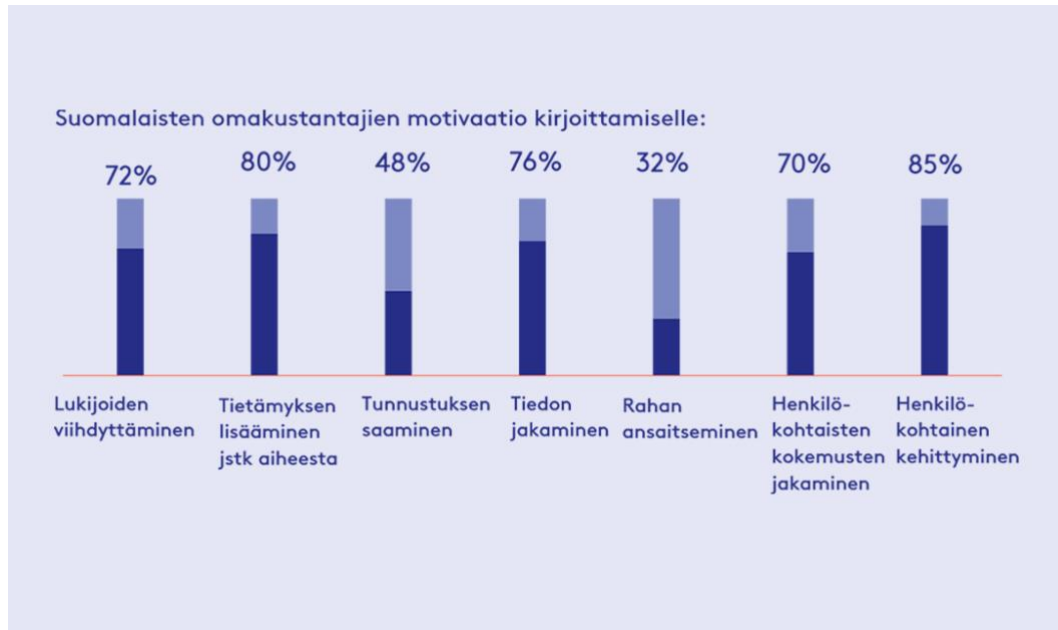
Muita kirjallisuusalan kilpailuja, joissa myös arvioidaan runoja, on esimerkiksi omakustanteille tarkoitettu Taivalkosken kunnan järjestämä *Möllärimestari*-kilpailu, joka pyrkii nostamaan omakustanteita pinnalle. Lisäksi Yle jakaa *Tanssiva Karhu* -palkinnon, joka on jaettu vuodesta 1994 alkaen parhaalle runoteokselle. Näissä kilpailuissa kuitenkin ei arvioida visuaalisia ratkaisuja, joten niitä ei käsitellä tässä opinnäytetyössä laajemmin.

Omakustanteiden kiehtova maailma

Runokirjojen julkaisusta ei ole olemassa erillistä tilastointia, mutta kustannettuja kaunokirjallisuusteoksia yleisesti julkaistaan Suomessa muutamia tuhansia vuosittain (Kansalliskirjasto 2021). Omakustanteisista teoksista tilastoja on vielä mahdottomampi selvittää. Jokaiseen julkaisuun tilataan kuitenkin ISBN-tunniste, joka mahdollistaa julkaisujen metatietojen keräämisen (Kansalliskirjasto 2021).

Omakustanteisen teoksen tekemistä voi motivoida monikin asia, harvoin kuitenkaan teoksella yritetään rikastua. BoDin järjestämässä tutkimuksessa käy ilmi kuinka omakustannekirjailijoiden motivaatio jakautuu (Kuva 6). Syy kirjoittamiseen lähtee suurimmaksi osaksi kirjailijan omasta halusta saada henkilökohtainen teksti julki, ilman odotuksia myynnin tai palkintojen saamiseen. (Golombek 2020.)

Kuva 6. Suomalaisten omakustantajien kirjoittamisen motivaation jakautuminen (Books On Demand 2020).

Omakustannekirjailijat eivät syystä tai toisesta ole halunneet teokselleen kustantajaa, tai eivät ole sitä saaneet. Kustannussopimuksen saanti riippuu paljolti sillä hetkellä ilmestyvistä muista teoksista ja siitä, nähdäänkö teoksessa myyntipotentialia. Monesti runokirjojen tärkein tehtävä ei olekaan myynti, vaan taiteen tuottaminen. Tällöin kustannussopimus ei välttämättä olekaan järkevä valinta. Omakustantaminen vaatii tarkkaan lasketun oman budjetin, ja siinä on aina riskinä, että kirjan tuotto jää miinukselle. On olemassa kuitenkin omakustantajille sopivia palveluita, joissa riski jäädä tappiolle pienenee. Näistä kerrotaan enemmän luvussa 4.

Oman kirjan tekeminen ei oikeastaan vaadi ihmeellisyksiä, tarvitaan omasta mielestä tarpeeksi hyvä idea, tietokoneohjelma, jolla kirjoittaa ja hieman rahaa. Jos kirjoittajan omat taidot eivät ole riittävät tai tahdotaan ulkopuolista näkemystä, graafisen suunnittelija on hyvä apu visuaalisen ilmeen suunnittelussa. Monet painotalot tarjoavat suunnittelupalveluita, jos visuaalista taitajaa ei muuten löydy.

Omakustanteiden maine on aika heikko, koska julkaisun motiivina saattaa toisinaan olla ainoastaan oman tuotoksen saattaminen paperille, millä keinoin hyvänsä (Savola 2014, 6). Harva omakustanne myöskään menestyy myynnillisesti. Onkin tärkeää, että ennen kirjan suunnitteluprosessia pohtii, mikä on kirjan tavoite ja onko omakustanne oikea

julkaisumuoto teokselle. Omakustanne sopii hyvin pieniin painoksiin ja sellaisiin teoksiin, jotka eivät välttämättä tavoittele valtavirtaa.

Runoteokset, joiden julkaisusta eivät vastaa suuremmat tahot, kuten kustantajat, toimivat paljon vapaammin ja myös kokeellisemmin. Omakustanteisen kirjan arvoa on myös mahdollista nostaa erilaisin tyylien ja markkinointikeinoin. Esimerkiksi vuonna 2018 julkaistu Susinukke Kosolan *Varisto* on hyvä esimerkki kokeellisesta kirjallisuudesta: kirja on kirjoitettu käsin mustekynällä, eikä sitä ole editoitu jälkikäteen. Kirjaa oli myös mahdoton ostaa mistään, sen vain sai kirjan verkkosivuilta tunnustusta vastaan. (Varisto.net 2018).

Kuva 7. Susinukke Kosolan omakustannettu mysteerinen teos, *Varisto* (susinukke.fi).

Itse näen omakustannekentällä paljon mahdollisuuksia, mutta myös erittäin paljon sudenkuoppia. Omakustanteiden maailma tuntuu vielä vieraalta ja ehkä hieman pelottavalta sen huonon maineen vuoksi. Muiden mielipiteet varjostavat alaa ja uuden omakustanteen tekijän voi olla vaikea saada omaa teostaan näkyville.

2.3 Onnistumisen mittari

Onnistumisen mittaaminen ei ole yksinkertaista, sillä onnistumisen kriteerit ovat subjektiiviset. Kielitoimiston sanakirja määrittelee onnistumisen olevan toivottu ja tarkoitettu, hyvä tulos, johon päädytään jostakin toiminnasta tai sen tuloksesta niin että lopputuloksesta on tullut sellainen kuin on tarkoitettu ja toivottu (Kielitoimisto 2021). Se, onko lopputulos vaatimusten mukainen, riippuu siitä, kuka tai mikä on määritellyt raamit. Kirjan visuaalisen ilmeen onnistumista pystytään määrittelemään yleisten graafisten sääntöjen mukaan, mutta lopulta siinäkin on kyse vain mielipiteistä. Visuaalisen ilmeen onnistumista tarvitsee katsoa monesta eri näkökulmasta. Onko typografiset ratkaisut onnistuneita? Onko kokonaisuus tasapainoinen? Tukeeko visuaalinen ulkoasu tarinaa? Erilaiset kilpailut kuten Suomen kaunein kirja -kilpailu määrittelevät myös onnistumista.

Vaikka onnistumista voidaan pitää mielipidekysymyksenä, työn saavutettua sille asetetut tavoitteet sitä voidaan pitää onnistuneena. Kuitenkaan kaikkiin osa-alueisiin ei välttämättä voi itse vaikuttaa. Kirjan visuaalisella suunnittelijalla ei välttämättä ole vaikutusvaltaa painomateriaalien valintaan, tai painotekniseen jälkeen. Se kuinka korkealle rima asetetaan, on tietysti kiinni tekijästä itsestään. On siis hyvä varmistaa, että jos projektissa on monta osapuolta, he kaikki ovat yhtä mieltä tavoitteista ja kaikki osapuolet pyrkivät työssään tavoitteen mukaiseen tulokseen.

Laajemmin pohdittuna onnistumista määrittelee myös se, kuinka teos sopii aikaan ja miten se ymmärretään. Osmo Jokisen julkaisema *Nollapiste* julkaistiin vuonna 1964 ja teos aiheutti lähinnä suuttumusta sen erikoisuuden vuoksi. Teos on suurimmaksi osaksi täynnä tyhjiä sivuja, jossa osassa sivuista on vain pisteitä. (Hinkka 2012, 51). Näin jälkikäteen teosta voi mielestäni pitää onnistuneena, sillä se on merkittävä ainakin typografisen suunnittelun näkökulmasta katsottuna. En ota kantaa siihen, onko kirja omassa genressään onnistunut.

Onnistumista ei määrää siis yksi tekijä, eikä välttämättä ole aina itse mahdollista vaikuttaa onnistumiseen. Tarvitaan siis mukaan hieman tuuria ja luottamusta omaan näkemykseen.

Visuaalisessa suunnittelussa on hyvä huomioida kohderyhmä. Kuka lukee lopputeosta? Kun kohderyhmä on tiedossa, graafista suunnittelua on helpompi laittaa raameihin. Esimerkiksi kohderyhmän ollessa nuori kaupunkilainen, kirjan visuaaliset ratkaisut voisivat olla hieman rohkeampia, jopa kokeellisia. Vanhemman sukupolven kohdalla taas on tärkeää, että teos noudattaa tuttua kaavaa ja näyttää tietynlaiselta, kuitenkin säilyttäen lukijan mielenkiinnon. Isoäitini runojen kohdalla kohderyhmänä on iäkkäämmät henkilöt, perinteisen runouden ystävät ja omat sukulaisemme. Kirjan tavoitteena ei ole päästä jokaisen kaupan hyllylle, vaan enemmänkin olla kauniisiin kansiin kerätty kokoelma isoäitini runoja, jotka ilahduttavat ensisijaisesti häntä itseään ja meitä sukulaisia. Tässä tapauksessa visuaalisuus tulisi olla aika maltillista, tarkoituksena on tehdä kunniaa runoille.

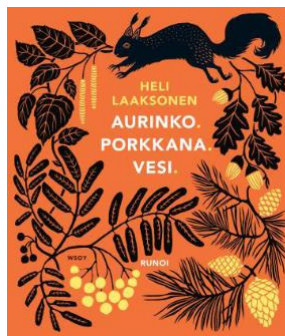
3.1 Runokirjan yleiset piirteet

Kirjan muotoa säätelevät käsiteltävyys, tarkoituksenmukaisuus ja painopaperiarkkien standardimitat (Itkonen 2004a, 223). Kun runoteoksen kohderyhmä tiedetään, on helpompi lähteä suunnittelemaan varsinaista kirjaa. Missä teosta tullaan säilyttämään? Mahtuuko se yleisimpiin kirjahyllyin? Onko kirjan loppukäyttäjällä edes kirjahyllyä? Standardikokoiset paperit, a- tai b-sarjan koot, ovat taloudellisimpia vaihtoehtoja (Itkonen 2004a, 223). Standardikokojen ulkopuolelta valittu koko voi olla teoksen yksi erottavuustekijä. Suomen kauneimmat kirjat -kilpailussa selkeästi suosittiin erikoisempia kokovalintoja runoteoksissa. Esimerkiksi neliönmallinen runokirja voisi olla hyvinkin varteenotettava vaihtoehto, joka ainakin vielä erottuisi suuremmasta joukosta. Kuitenkaan pelkän erilaisuuden vuoksi ei ole mielestäni perusteltua siirtyä pois standardeista.

Runokirjan sivuilta löytyy tyypillisesti vähintään 4 erilaista sivutyyppeä, joille on tärkeä suunnitella yhtenäinen ilme. Nämä neljä ovat kannet, nimiö sivu, sisällysluettelo ja varsinaiset sisältösivut. On tietenkin mahdollista lisätä vielä esimerkiksi omistustekstille oma sivunsa, jos sen kokee tarpeelliseksi. Yhtenäinen visuaalinen ilme on mielestäni kirjan onnistumisen kannalta yksi tärkein edellytys.

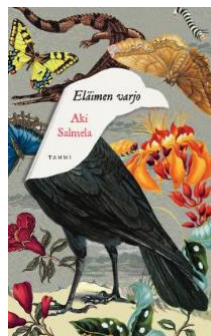
3.2 Kannet

Kansikuva on runoteoksen miltei jopa tärkein myyntivaltti. Sen pitäisi kertoa mitä teoksen sisällä on luvassa, paljastamatta liikaa. Kansi on mahdollisen lukijan ensikosketus kirjaan. On tärkeää herättää kiinnostus juuri siinä kohderyhmässä, joka teokselle on ennalta määritelty. Kannen suunnittelussa tulisi miettiä jo tulevaa materiaalivalintaa ja huomioida se visuaalisissa ratkaisuissa. Millaiset värit ja muodot valitaan teoksen kanteen ja kertovatko ne samaa tarinaa sisällön kanssa? Kulmikkaat ja kovat kontrastit eivät sovi hempeän sisällön kanssa, eikä synkempi sisältö ole vakuuttava leikkisän kuvituksen kanssa. Toisaalta joskus on tarpeen hakea kontrastia juuri sisällön ja kuvan välillä. Silloin vastakohtat toimivat tehokeinona ja ovat perusteltu valinta.

Aurinko. Porkkana. Vesi.

Heli Laaksonen

Eläimen varjo

Aki Salmela

Sukupuutot

Milla Toivio

Yksin ja toisin

Tuukka Pietarinen

Kuva 9. Suomen kauneimmat kirjat -kilpailun palkittuja kansikuvituksia (Suomen kauneimmat kirjat 2021).

Onnistunut kansi herättää huomiota, välittää tunteita ja syventää lukukokemusta. Siihen palataan kirjan lukemisen aikana ja se tukee teoksen sisältöä. (Lehtonen 2004, 259). Suomen kauneimmat kirjat -kilpailun palkittujen runoteosten kansikuvat (Kuva 9) ovat minusta kiinnostavia. Ne ovat selkeästi omantyyppisiä, kekseliäitä ja visuaalisesti ilahduttavia. Runous on genrenä hyvin vapaa, sillä palkittuja kansia ei oikeastaan yhdistä mikään erityinen tekijä. Kannessa voi olla valokuva tai se voi olla täysin graafinen. Suurin yhtenäinen tekijä on, että kannet kutsuvat avaamaan kirjan ja selvittämään mistä on oikein kyse. Heli Laaksosen *Aurinko. Porkkana. Vesi.* kansikuvitus on minusta erittäin onnistunut. Graafista ja selkeää kuvitusta katselee mielellään pidempäänkin. Hauskat elementit ja kirjan koko erottavat sen muista teoksista.

Isoäitini runokirjan kansikuvasta minulla on vielä paljon kysymyksiä. Miten haluan kannen kuvaavan runojen teemaa? Runot ovat sisällöllisesti aika synkkiä ja vaikeasti tulkittavissa. Koska en pidä itseäni kovin hyvänä runojen tulkitsijana, lähestyn kannen suunnittelua toisesta näkökulmasta: entä jos esiinnyn itse kannessa, äitini ja isoäitini kanssa? Teemme kaikki yhteistyötä kirjan parissa ja tämä olisi oiva tapa kertoa tarina runokirjan takana. En pidä ajatuksesta, että kasvoni olisi kirjan kannessa, joten symboliikan hyödyntäminen voisi olla hyvä vaihtoehto. Tämä olisi myös kohderyhmän kannalta ajateltuna järkevä ratkaisu. Ihmiset jotka tulevat lukemaan tätä kirjaa, tietävät luultavasti meidät kolme jotakin kautta. Symboliikka taakse kätkeytyneenä kansi avautuisi myös tuntemattomille lukijoille ja esittelisi samalla kirjan taustaa siitä tietämättömille.

3.3 Typografia

Typografialla tarkoitetaan tekstin asua, mihin kuuluu esim. kirjaintyytit ja sen muodon valinta. Onnistunut typografia on helppolukuista ja kiinnostavaa. Se kestää aikaa, eikä muoti-ilmiöt ole vaikuttaneet siihen merkittävästi. (Itkonen 2004a, 222) Typografian ei tule kuitenkaan olla tekstin näkymätön tulkitsija. On tärkeää, että typografiset valinnat tehdään tietoisesti ja niiden pitää olla perusteltuja. (Hinkka 2012, 125.)

Typografisen onnistumisen kannalta graafisen suunnittelijan tarvitsee siis tietää aika paljon typografiasta; millainen kirjaintyyppi sopii mihinkin tekstiin ja millaisilla

tyylikeinoilla saadaan sisällön sanoma vahvistettua? Taiteellisimmissa teoksissa, kuten runokirjoissa, on taas vapaammin käytettävissä typografisia tyylejä. Tämä vaatii kuitenkin hyvää silmää ja perusteltuja valintoja.

Oikean kirjaintyyppin valinta

Runokirjoissa tyyppillistä on käyttää päätteellistä kirjaintyyppiä eli antiikvaa, koska sitä on helpompi lukea paperilta. Antiikvat voidaan jakaa kolmeen ryhmään: renesanssiantiikvoihin, siirtymäkauden antiikvoihin ja uusantiikvoihin. Renesanssiantiikvojen luettavuus on hyvä, etenkin kirjoissa. Muiden kirjaintyyppien kanssa tulisi tarkasti miettiä sopiiko se tarkoitukseensa. Eri antiikvatyypeissä on erilaisia paksuusvaihteluita, jotka vaikuttavat luettavuuteen. Siitä johtuen esimerkiksi uusantiikvaa ei suositella pitkiin teksteihin, vaan se on parhaimmillaan otsikoissa. (Itkonen 2004a, 228-229)

Adobe Garamond

Minion

Palatino

Kuva 10. Renesanssiantiikvoja, Adobe Garamond, Minion ja Palatino.

ITC New Baskerville

Caslon

Times New Roman

Kuva 11. Siirtymäkauden antiikvoja, ITC New Baskerville, Caslon ja Times New Roman.

Bodoni

Linotype Didot

Kuva 12. Uusantiikvoja, Bodoni ja Linotype Didot.

Otsikoissa kirjaintyypin valinta on vapaampaa, yleensä leipätekstin ollessa antiikvaa, sen otsikoksi sopii hyvin päätteetön kirjaintyyppi eli groteski. Kaksi eri antiikvaa saattaa olla samankaltaisuuden vuoksi visuaalisesti ristiriidassa, eivätkä näin ollen toimi parina. (Itkonen 2004, 230.)

PUHDAS ARKKI

Koko maailman kirjo
kuin puhdas arkki edessäni

ja minulla yksin valta
omien tuulikaappieni läpi
kuvittaa sitä

Kuva 13. Isoäitini runo, otsikossa kirjaintyypinä päätteetön Gill Sans ja leipätekstinä päätteellinen renesanssiantikva Adobe Garamond.

Onnistunut kirjaintyyppi tukee tekstiä ja on hyvin luettava. Runokirjoissa ei välttämättä ole pitkiä tekstiosuuksia, jolloin taas suunnittelukenttä on vapaampaa. Oikean kirjaintyypin valintaan ei ole yhtä oikeaa vastausta. Eri tyylejä kokeilemalla selviää, mikä kirjaintyyppi kertoo samaa tarinaa sisällön kanssa. Lisäksi kirjaintyypin valinnassakin on tärkeä palata kohderyhmään. Oman kirjani kohderyhmääni sijoittuu iäkkäämpiä henkilöitä, jotka on syytä huomioida kirjaintyypin valinnassa. Luettavuus ja kirjaintyypin selkeys nousee todella tärkeäksi osaksi, koska kohderyhmälläni saattaa olla näköön liittyviä rajoitteita. Toisaalta tämä helpottaa myös valintaa, iso osa kirjaintyypeistä rajautuu pois. Onnistuminen kirjaintyypin valinnassa vaatii mielestäni kohdeyleisön tuntemista, heidän lukutottumustensa tietämistä ja erityisesti eri kirjaintyypin tuntemusta.

Typografinen kontrasti ja muut tyylikeinot

Erilaisilla typografisilla tyylivalinnoilla pystytään vaikuttamaan tekstin rytmitykseen ja muotoon (Kuva 14). Lukijan mielenkiinto säilyy, kun tekstissä on vaihtelua. Typografiassa on mahdollista tyyllitellä tekstiä esimerkiksi eri kontrastein: koon, muodon,

vahvuuden ja värien muutoksilla. Kontrastinkin tulee olla tasapainossa, sillä pieni kontrastiero ei erotu ja saattaa vaikuttaa virheeltä, kun taas liian suuri eroavaisuus tekee tekstistä hankalasti luettavan ja rikkoo tasapainon. Kontrastien ja muiden tyylikeinojen toimivuuteen vaikuttaa myös kirjaintyyppi. Antiikvaan sopii kursiivi, kapitaaleilla kirjoitetut otsikot kaipaavat harvuutta ja negatiivisesti kirjoitettuna antiikva ei erotu kovinkaan hyvin. Groteskin tyyliin sopii vahvuuden ja värin muutokset. Antiikva ja groteski toimivat myös hyvin yhdessä erilaisin tyylein. (Itkonen 2004b, 60-63.)

Kokokontrasti	<i>Muotokontrasti</i>	Kokokontrasti	<i>Muotokontrasti</i>
Vahvuuskontrasti	Värikontrasti	Vahvuuskontrasti	Värikontrasti

Ohut antiikva ei erotu
hyvin negatiivisena

Groteski erottuu
negatiivisena hyvin

gemena vai VERSAALI?
tiivis vai harvennettu?
TIIVIS VAI
HARVENNETTU?

gemena vai VERSAALI?
tiivis vai harvennettu?
TIIVIS VAI
HARVENNETTU?

Kuva 14. Erilaisia typografisia tyyllittelykeinoja.

Runokirjojen muotoon sopii mielestäni parhaiten muodon kanssa tyyllittely. Kursivointi on yleinen tapa korostaa sanaa, mutta sekin pitäisi tehdä harkiten, mitä kursivoinnilla oikeasti halutaan sanoa? Lisäksi kirjassa harvennetut sanat tuovat hyvää ilmavuutta esimerkiksi otsikoinnissa. Ei ole kuitenkaan olemassa yhtä sääntöä tyyllittelystä, sillä kirjaintyypejä on niin paljon, että yleiset toimintatavat eivät toimi kaikkiin. Mielestäni on tärkeää sovitella erilaisia vaihtoehtoja yhteen ja tehdä tietoisia valintoja tyylikeinoja valitessa. Tehokeinojen käyttöä pitäisi mielestäni aina perustella. Miksi jonkun sanan tyyllittely on tarpeen? Mitä tyyllittelyllä halutaan kertoa?

3.4 Kuvitus

Ihmisen silmä kiinnittää huomiota ensin sivulla olevaan kuvaan (Niinikangas & Laukkanen, 2001, 68). Kuvan valinnalla on siis merkitystä. Kuvilla saa eloa kirjan paperiin ja kuvat tukevat tekstiä. Runokirjaa suunniteltaessa on syytä pohtia, millaista lisäarvoa kuvitus tuo kirjalle? Runoteoksessa pääelementtinä on tietenkin runot, jääkö kuvitukselle tilaa? Hankalammaksi runojen yhteyteen kuvituksen suunnittelun tekee runojen taiteellisuus ja niiden monitulkinnallisuuden.

Gummeruksen kustantama *Suomalainen runokirja – 150 kauneinta runoa* (Aula 2016) antaa mahdollisuudet kuvittaa klassikkoteoksia, mutta kyseinen kirja ei pidä sisällään kansien lisäksi yhtäkään kuvitusta. Yksi syy kyseisen runoteoksen kuvituksen puuttumiseen, on varmasti se, että kuvituksen ei ole haluttu annettavan ”väärää” kuvaa teoksesta. Runot ovat itsessään taiteellisia, että ei ole nähty tarvetta kuvitukselle.

Kuvitus ei tarkoita koko aukeaman kokoista kuvaa, vaan se voi olla jokin pienikin elementti. Pienen kuvion tai ornamentin lisääminen sivulle tuo eloa ja piristää tekstiä. Pienten kuvioden lisääminen kirjan sivuille vaikuttaa olevan yleinen tapa. Kuvitusta pohtiessa on myös hyvä tiedostaa, että se ei ole edullista. Kirjan sivut ovat yleensä mustavalkoisia, joten monivärikuvien lisääminen kirjan sivuille voi olla hyvinkin kallista. Onnistunut kuvitus runokirjassa tuo mielestäni tekstiin lisää syvyyttä, mutta ei vie huomiota pois. Kuvitus ei välttämättä ole tarpeellinen osa runokirjaa, mutta useisiin kirjoihin kuvituksen lisäämistä olisi syytä pohtia tarkemmin.

3.5 Taitto ja tyhjä tila

Kirjan taitolla tarkoitetaan tekstin ja kuvien asettelua. Typografisia ohjeistuksia noudattaen. Taitossa määritellään kaikki kirjan elementit paikoilleen: tekstit, kuvat ja sivunumerot. Taitossa määritellään marginaalit ja luodaan yhtenäinen kokonaisuus. Kirjallisuuden laji vaikuttaa taiton tyyliin, runokirjalle on erittäin tyypillistä jättää paljon ilmaa sivun reunoihin eli marginaaleihin. Onnistunut taitto on lukijan mielestä huomaamaton, sillä taitto ohjaa lukua, jolloin lukija voi keskittyä sisältöön (Rahunen 2021).

Tyhjän tilan merkitys

Vanhan ajan latojille tyhjä tila oli hyvin konkreettista. Tyhjä tila rakennettiin metallilaatoille, joita käytettiin painatusten viimeistelyssä. Laattojen avulla sivulle rakennettiin marginaalit, rivivälit ja sanavälit. (Hinkka 2012, 37.) Tänä päivänä tyhjä tila ei ole konkreettista, mutta se on silti yhtä tarpeellinen. Tyhjällä tilalla voidaan ilmaista niitä asioita, mitä ei näytetä. Tyhjyydellä voidaan määrittää kirjassa taukoa tai sillä voidaan korostaa tekstiä, jota ympäröi tyhjyys. Se on myös merkki hiljaisuudesta. Typografisesti hiljaisuutta voi merkata lisäksi pisteellä tai viivalla.

<p>PUHDAS ARKKI</p> <p>Koko maailman kirjo kain puhdas arkki edessäni</p> <p>ja minulla yksin valta omien tuulikaappieni läpi kuvittaa sitä</p> <p>4</p>	<p>5</p>	<p>EI TAIDETEOS</p> <p>Ei elämäni ole taideteos raameihin istuvana</p> <p>ilman sisältöä rapaisten se on kiillotettua</p> <p>pelkkää pintaa</p> <p>6</p>	<p>ODOTAN HUOMISTA</p> <p>En elä ainoastaan tätä päivää varten odotan huomista sitä valoisuutta josta vain välähdyksen olen nähnyt</p> <p>7</p>
---	----------	---	--

Kuva 15. Tyhjän tilan hyödyntämistä.

Tyhjän tilan pohtiminen on mielestäni tärkeää varsinkin runoteoksessa, koska hiljaisuudella voidaan kertoa paljon. Mitä ovat ne seikat, jota teoksessa ei sanota? Toisaalta hiljaisuuden painottaminen ja sen viljely tuntuu minusta oudolta, tarvitseeko runo todella viisi tyhjää sivua vain painottaakseen hiljaisuutta?

4 RUNOKIRJAN JULKAISUPROSESSIT

Omakustanne prosessinsa tarkoittaa, että suurin osa kirjan työvaiheista toteutetaan itse. Ulkopuolista apua on mahdollista käyttää ostamalla palveluita, esimerkiksi graafista suunnittelua. Lisäksi painokustannukset tulevat kokonaisuudessaan omakustantajalle. Kustantamoissa on iso joukko ammattilaisia, jotka hiovat kirjaa yhteen kirjailijoiden kanssa, tällöin kirjailijan ei tarvitse murehtia myyntistrategioista tai painokustannuksista. Välimallina jotkut painotalot tarjoavat palvelukustannemallia, jossa painotalo hoitaa painoteknisen valmistuksen ja auttaa myynnissä ja markkinoinnissa. Kirjan tekijä on tässä suhteessa tilaajana, mutta painotalo ei puutu sisällöllisiin ratkaisuihin, kun taas kustantaja voi vaikuttaa niihin paljonkin. Lisäksi on olemassa erilaisia rahoitusmahdollisuuksia, esimerkiksi puolikustanne, jossa ulkopuolinen yritys tai yhdistys maksaa osan painokustannuksista. (Savola 2014,10-16.)

On demand -palvelut mahdollistavat myös kirjojen pienemmän tilausmäärän. Kirjoja ei tarvitse säilöä fyysisesti mihinkään, vaan niitä painetaan aina tarpeeseen. Suomessa tämä toimintamalli on erityisen suosittua sen helppouden vuoksi, eikä suurta rahallista tappiota synny (Books On Demand 2021).

On tärkeä pohtia missä kirjan kohderyhmä on, myös julkaisutapaa miettiessä. Onko fyysinen kirja tämän päivänärkevin valinta. Entä jos keskittäisi runot johonkin verkkoalustalle? Tällöin tulisi pohtia onko runojen tarkoitus tuottaa jotain, vai voisiko ne toimia ilmaisena sisältönä ja niiden teon kannattavuus koostuisi jostain muusta, esimerkiksi ulkopuolisesta rahoittajasta.

Omakustanteen tekijä on vastuussa lähes kaikesta kirjan osa-alueista, sen sisällöstä ja ulkonäöstä. Mielestäni omakustanteen tekijää sitoo kaikki samat säännöt kuin kustantamoidenkin kirjoja. Omakustanteen tekijää ei ole vapautettu visuaalisen ulkonäön tekemisestä, vaan sen tulisi mielestäni pyrkiä samanlaiseen lopputulokseen kuin mikä tahansa kirja.

Isoäitini kirjaprojektissa päädyimme luultavasti tilaamaan painotalosta pienen määrän kirjoja, koska kirjaa ei ole varsinaisesti tarkoitettu myyntiin. Kirjan tavoitteena on olla kunnianosoitus isoäitini runoilille ja päätyä muutamaan kirjastoon, sukulaisille ja ystäville. Fyysisen kirjan lisäksi saatamme tehdä kirjasta e-kirja version. Aluksi haaveilimme myös äänikirjan toteutuksesta, mutta tällä hetkellä omakustanteisen äänikirjan valmistus

tuntuu hankalalta ja kalliilta. Äänikirjat voisivat kuitenkin toimia loistavasti runokirjan ohella ja antaa uudenlaisen elämyksen runokirjasta. Ehkä tulevaisuudessa äänikirjojen tekeminen yleistyy myös omakustannekentällä.

Julkaisumuotona kirja, vai joku muu?

Tämä opinnäytetyö käsittelee kirjan tekemisen vaiheita, mutta fyysinen kirja ei ole ainoa vaihtoehto julkaista omakustanneteosta. Kirjan rinnalle on noussut e-kirjat. Erilaiset kirjanluku laitteet ovat yleistyneet ja e-kirjojen suosio nousee koko ajan. Fyysinen kirja on helppo kääntää e-kirjaksi ja esimerkiksi BoD tarjoaa e-kirja-palvelun tällä hetkellä ilmaiseksi. Sosiaalinen media voi tarjota myös hyvän alustan runoudelle. Runomuodosta riippuen fyysinen kirja ei ole aina paras vaihtoehto. Moniulotteisia ja kokeellisia runoja kerätään esimerkiksi Nokturnoon, eivätkä ne sopisi fyysisen kirjan sivuille koska moniin runoihin on tuotu ulottuvuutta lisää, liikkeen ja äänen avulla (Nokturno 2021).

Markkinointi

Omakustannekirjailija vastaa markkinoinnista itse. Markkinointisuunnitelman tekeminen ja tavoitteiden asettelu on järkevää. Kirjan markkinoinnissa on tärkeä tietää teoksen kohderyhmä, jotta markkinointia pystyy kohdistamaan oikeille henkilöille.

Julkaisuajankohdalla on myös merkitystä. Kirjan markkinoinnissa on hyvä kiinnittää huomioita julkaisuajankohtaan. Voisiko teos toimia lahjana? Julkaisun ajoitus joululahjasesonkiin voi olla kannattavaa, toisaalta siihen aikaan julkaistaan monia muitakin teoksia ja erottautuminen voi olla hankalaa. (Tulisalo 2004, 304-305.)

Mielestäni erityisesti runoteoksen markkinoinnissa on tärkeä tietää, mistä löytää kohderyhmän ja kuinka tavoittaa sen. Omakustanteen tekijälle oman sivuston perustaminen tai sosiaalisen median alustojen hyödyntäminen voi olla toimiva ratkaisu. Erilaisten tempausten järjestäminen kirjan ympärille saattaa myös toimia. Esimerkiksi *Varisto* sai medianäkyvyyttä, antamalla kirjaa vain "harvoille ja valituille".

5 LOPUKSI

Päätelmieni mukaan omakustanteisesta runokirjasta saa tehtyä onnistuneen, kun teoksen taustatyö on tehty huolella, visuaalinen ilme ja tekstin sisältö kertovat samaa tarinaa. Kuitenkaan ei ole yhtä oikeaa kaavaa tai ratkaisua onnistumiseen. Onnistuminen on kiinni monesta eri seikasta. Runokirjoja yhdistää moni asia, siltikään ne eivät ole toistensa kopioita, vaan jokainen kertoo omaa tarinaansa.

Minun työni tavoitteena oli löytää resepti onnistumiseen ja mielestäni olen sen osaksi myös löytänyt. Omaan itseensä luottaminen ja olemaan tekstille uskollinen pääsee jo pitkälle. Kun suunnittelee huolella jokaisen pienenkin visuaalisen valinnan työssä ja perustelee sen, niin onnistuminen saattaa olla lähellä. On myös tärkeä osata tutkia omaa työnjälkeä subjektiivisesti ja osata hypätä kohderyhmän kenkiin. Teoksen tulee vastata myös heidän oletuksiaan.

Tässä työssä selvitin runouden syntyä ja kirjanpainamisen historiaa, mikä antoi minulle hyvää pohjaa ja pohdintaa koko alan synnystä. Huomasin miten paljon ala on kehittynyt, mutta silti siitä löytyy vielä tunnistettavia piirteitä. Oli kiinnostavaa tutustua runouteen näin syvällisesti, koska se ei ollut minulle entuudestaan kovinkaan tuttua. Sain kerättyä itselleni paljon inspiraatiota eri runokirjoja tutkimalla, enkä usko, että sain edes kaikkea keräämäni tietoa laitettua tähän yhteen tutkielmaan. Ala on lopulta niin moniulotteinen ja teoksia on valtavasti, niiden syvempään tutkimiseen menisi varmasti vuosia.

Tutkimuksen edetessä huomasin, kuinka suuri projekti kirjan tekeminen todellisuudessa on. Minulta löytyy aikaisempaa kokemusta kirjan tekemisestä, mutta en usko, että olen koskaan ollut näin syvällä itse aiheessa. Kaikkien teknisten taitojen hallinnan lisäksi pitää luottaa omaan silmään ja tuoda osa itsestään paperille. Typografinen maailma vei minut mennessään ja uskon saaneeni paljon runokirjan suunnittelun kannalta oleellista tietoa, juurikin typografisista ratkaisuista. Visuaalista runoutta olisin voinut käsitellä tässä työssä vielä enemmänkin. Isoäitini runokirjassa ei kuitenkaan tule olemaan kuvarunoja, joten en nähnyt tarpeelliseksi käsitellä visuaalista runoutta tämän enempää. Uskon saavani runokirjan valmiiksi näillä opein ja odotan nyt jo, millaisen vastaanoton se saa.

Runous on minusta mielenkiintoista, vaikka myönnän sen, että minusta ei itsestä olisi runoilijaksi. Nautin kuitenkin suunnattomasti runokirjojen visuaalisesta vapaudesta ja niiden ilmavan kauniista sivuista. Odotan mielenkiinnolla mihin suuntaan runous menee,

yleistyykö visuaalinen runous ja onko mahdollisesti tulossa joitain uusia runotaidemuotoja? Mielenkiintoista on myös seurata fyysisten kirjojen tilannetta. Onko runokirjoille paikkaa enää kirjahyllyissämme vai siirtyvätkö teokset sähköiseen muotoon?

LÄHTEET

Aula, Ona 2016. Suomalainen runokirja. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy

Books On Demand. Viitattu 20.4.2021. <https://www.bod.fi>

Golombek, Saara. Omakustantamisen suosi jatkaa kasvuaan. 22.4.2020 Viitattu 20.4.2021. <https://blogi.bod.fi/yleinen/omakustantamisen-suosio-jatkaa-kasvuaan/>

Hinkka, Jorma 2012. Graafisen suunnittelijan toinen kieli ja muita kirjoituksia. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Huth, Geof 18.9.2010 Silmän ensisijaisuudesta ja muita ajatuksia visuaalisen runouden arvottamisesta. Viitattu 19.4.2021. <http://www.tulijasavu.net>

Itkonen, Markus 2004a. Kirjatypografia. Kustannustoimittajan kirja. Toim. Teijo Makkonen. Tampere: Suomen Kustannusyhdistys

Itkonen, Markus 2004b. Typografian käsikirja. Helsinki: RPS-yhtiöt

Kansalliskirjasto. Viitattu 19.4.2021. <https://www.kansalliskirjasto.fi/>.

Kielitoimisto. Viitattu 18.4.2021. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi>

Lehtonen, Anna 2004. Kirjan kannet. Kustannustoimittajan kirja. Toim. Teijo Makkonen. Tampere: Suomen Kustannusyhdistys

Melander, Toini 1960. Suomen kirjapainotaitoa barokin vuosisadalla. Henkilörunojulkaisujen somistus Turussa 1642-1713. Helsinki: Graafinen Keskusliitto.

Niinikangas, Vesa & Laukkanen, Minna 2001. Ajatukset käyttöön. Julkaisijan käsikirja. Turku: Enostone.

Nokturno. Viitattu 20.4.2021. <https://www.nokturno.fi>

Puukka, Päivi.. Yle 22.1.2018. Jenni Haukion kustantaja Savukeidas lopettaa toimintansa – moni muukin pienkustantamo miettii samaa. Viitattu 18.4.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-10034637>

Rahunen, Mirka 17.05.2018. Vakuuta lukijasi vahvalla taitolla. Viitattu 20.4.2021. <https://blogi.bod.fi/kirjan-toteutus/vakuuta-lukijasi-vahvalla-taitolla/>

Savola, Heikki 2014. Omakustantajan perusopas. Näin julkaiset kirjasi itse. Karkkila: Lukutoukan Kirjakauppa

Suomen kirjataiteen komitea. Viitattu 19.4.2021 <https://www.kauneimmatkirjat.fi>

Tulisalo, Timo 2004. Kirjan myynti ja markkinointi. Kustannustoimittajan kirja. Toim. Teijo Makkonen. Tampere: Suomen Kustannusyhdistys

Vairimaa, Reetta.. Yliopisto-lehti 22.4.2020. Tulenkantajista tubettajiin – runous muuttuu mutta on voimissaan. Viitattu 17.4.2021. <https://www2.helsinki.fi/fi/uutiset/kieli-kulttuuri/tulenkantajista-tubettajiin-runous-muuttuu-mutta-on-voimissaan>

Varisto. Viitattu 19.4.2021. <http://varisto.net>